

HZ. PEYGAMBER'İN SÜNNETİNDE DUYGU EĞİTİMİ

Dr. Veysel KASAR*

Giriş

Bireyin iç ve dış dünyadan etkilenmesi sonucu ortaya çıkan duyguların, insan davranışlarını yönlendirdiği bilinen bir gerçektir. “Hoşlanma ve acı duyma biçimindeki tepkiler” olarak tarif edilen duygu, kişinin, ya temel ihtiyaçlarına ya da güdülerine bağlı olarak hissedilir. Bu ihtiyaçlar hem maddi hem de ruhsaldır. Fizyolojik rahatlık, başarılı ve üstün olmak, başkaları tarafından beğenilmek, ruhsal güvenlik içinde bulunmak bunlardan bir kısmıdır.¹

Duygular tutum ve davranışlara önderlik ederler. Kişinin bütün etkinlikleri duyguları ile birlikte bulunur. Çevresi ile etkileşimi sırasında kişi olumlu ya da olumsuz duygu içindedir. Duygular insan davranışlarının, hayattaki uyum ve uyumsuzluklarının en önemli etmenleri arasındadır. Yöneltilikleri davranışlara göre olumlu ve olumsuz duygular olmak üzere sınıflandırılmışlardır. Öfke, kıskançlık ve nefret saldırgan davranışlara iten duygular; korku, üzüntü, sıkıntı, bıkkınlık savunucu davranışlara iten duygular; sevgi, şefkat, mutluluk ve zevk alma ise olumlu davranışlara yönelten duygular arasında yer alırlar.²

“Özgüven, olumlu kişilik sahibi olmak, bir amaç gütmek, iyimser bir ruh hali göstermek, kararlı olmak, gerçekçi düşünmek gibi, bir insanın başkalarıyla sağlıklı ilişki kurabilmesi için gerekli temel duygular ailede kazanılmaktadır. Günümüzde bu temel duygular “duygusal zekâ”

* Harran Ün. İlahiyat Fak. Öğrt. Gör.

¹ Binbaşoğlu, Cavit, *Eğitim Psikolojisi*, Ankara, 1995, s. 144

² Başaran, İ.Ethem, *Eğitim Psikolojisi* (Modern Eğitimin Psikolojik Temelleri) Ankara, 1978 s. 108; Selçuk, Muallâ, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*, Ankara, 1990 s.54

olarak da ifade edilmektedir.¹

Duyguları ihmal edemeyiz. Çünkü, “duygularını tam olarak yaşayamayan ve ifade edemeyen bir insanın bedensel yaşamı ve özbilinci daralır. Yaşamı baskılı şekilde yaşamak bir insanı geminin mahzenine hapsedmek gibidir. Özbilinç gelişiminde bireyin kendi varlığını, suçluluk, yetersizlik gibi olumsuz duygulara kapılmadan olduğu gibi kabul etmesi ve benimsemesi² gerekir. Duygu eğitiminin amacı her insanda var olan duygu ve heyecanları baskı altında tutmayı öğretmek değil, yapılacak iş, duyguların yapıcı şekilde kullanılması ve problemlerin çözümüne yardım etmesidir.

Bu çalışmada, Hz. Peygamberin (a.s.m) olumlu duyguların ifadesine fırsat tanınması, mutluluk arzusunun yaşanmasına izin vermesi ve zararlı duyguların ıslah edilmesiyle ilgili yaklaşımlarına örnekler verilecektir. Şüphesiz, Efendimizin nübüvvet rahlesi dibine diz çöken yıldız insanlarda eğitilen duygular bunlardan ibaret değildir. Maksudumuz onun sevgi dolu kişiliği ve Allah’ın elçiliği ile insanlık aleminde gerçekleşen muhteşem değişime küçük bir pencere açma gayretinden ibarettir. Konunun tamamıyla ortaya çıkarılması için psikoloji, sosyoloji, eğitim ve irşad gibi değişik disiplinlere göre de incelenmesi gerektiği düşüncesindeyiz.

A-Olumlu Duyguların Kullanımı

a-Peygamberimizin Duygu Paylaşımı: Empati

Sevgili Peygamberimizin Medine’yi şereflendirdikten sonra buyurduğu ilk hadislerden biri, “Ey insanlar selamı yayınız! Rast geldiğinize açıkca selâm veriniz, muhtaçlara yemek yediriniz, akrabalarınıza yardım ediniz ve onları ziyaret ediniz..³ hadisidir.

Hz. Peygamberin bu hadisle emir buyurduğu konular toplumun kaynaşmasında temel olan hususlardır. Enes b. Malik anlatıyor :

“Ben, çoluk çocuğuna, aile fertlerine, eli altındakilere Peygamber (s.a.m) kadar merhametli olan hiçbir kimse görmedim. O, oğlu

¹ Koytak, Necla, *Duygu Okulu Olarak Aile*, Diyanet drg. Eylül, 2004 s.19,

² Peker, Günseli, *Bionerejik Psikoterapi*, İst. 1995 s.18

³ İbn Sa’d, *Tabakat’dan Algül*, Hüseyin, *İslam Tarihi*, 1 / 318; Canan, İbrahim, *Kütüb-i Sütte Muhtasarı ve Tercümesi*, 1993, Ankara, 17 / 447

İbrahim’in süt annesinin bulunduğu Mekke’nin yüksek taraflarındaki köye gider, süt annesinin eşi demirci olduğu için, gittikleri ev bazen duman içinde olurdu. Peygamberimiz bu durumda bile, İbrahim’i kucığına alır, öper sonra da geri dönerdi.”¹

Hz. Peygamber özellikle yoksulları gözetmeye önem verirdi. Annebabaların hal hatırını sormayı kutsal bir görev sayardı. Kendisi de küçük yaşlarda kaybettiği anne babasını sürekli hasretle anardı. Sütannesi Halime’ye özel bir ilgi gösterir, saygıda asla kusur etmezdi. Kendisine süt emziren Süveybe’yi de ölünceye kadar arayıp, sormuş selam ve para göndererek gönlünü almıştı.²

O, hizmetçi olarak çalışmak zorunda kalan kız çocuklarına ziyadesiyle şefkat gösterirdi.

Bir defasında cebindeki on dirhem ile kendine bir gömlek aldı. Dışarda bunu gören bir kız çocuğu böyle bir gömleğe ihtiyacı olduğunu söyleyince hemen ona verdi. Kendine tekrar bir gömlek aldı.

Çıkınca ağlayan, bir kız çocuğu daha gördü. Yanına varıp niçin ağladığını sordu. Kız çocuğu,

“Ev sahibi un almak için bana iki dirhem vermişti. Onu kaybettim bu yüzden ağlıyorum” dedi. Hz. Peygamber cebindeki iki dirhemi de ona çıkarıp verdi.

Kız yine ağlıyordu. Sordu, çocuk, “Eve geç kaldım, beni dövmelerinden korkuyorum” dedi. O, kızın elinden tutup evine götürdü.

Selam verip kapıyı çaldı. Açmadılar. İkinci selamdan sonra kapı açılınca Hz. Peygamber neden açmadıklarını sordu. Ev sahipleri, “Senin geldiğini görünce selamının artmasını istedik, senin sesini daha çok işitmeyi arzu ettik. Canımız sana feda olsun, ya Rasülellah” dediler. Ev sahibi Peygamberin gelişinden çok duygulanmıştı. Onun gelişi hürmetine hizmetçisi cariye kızı azad etti ve hürriyetine kavuşturdu.³

Efendimiz (a.s.m) bir şeyden hoşlanmazsa yüzünden belli olurdu. Kişilerde gördüğü kötü davranışları giderirken onların şahsiyetini

¹ Müslim, Fedail, 62

² Hüseyin Algül, *Alemlere Rahmet, Hz. Muhammed (a.s.m)* s.194-195

³ Algül, s.19

incitmemeye özen gösterirdi. Dolayısıyla sırf hatalı kişiyi kast etmeksizin böyle bir davranışın iyi olmadığını genel ifadelerle duyururdu.¹

Hz.Aişe'nin ifadesine göre, “Peygamberimiz eve gelince insanlardan biri gibi davranır hatta hanımlarına gerekli yerlerde yardım ederdi. Çarşıya pazara gider, alış veriş yapar ve yükünü bizzat kendi taşırdı. “Aşhab-ı Kiram, müsaade buyurursanız biz taşıyalım” derlerse, “Herkes kendi yükünü kendi taşısın” buyururdu.²

Onun sabır ve teenni ile ve şahsiyetleri rencide etmemeye özendiğini, kendisine yıl hizmet eden Hz.Enes'in (r.a.)şu ifadelerden de anlamaktayız.

“Allah’a yemin ederim ki, bana kat’iyyen bir defa olsun, ‘uff’ bile demedi. Her hangi bir şey için bana, ‘Bunu niçin böyle yaptın. Şöyle yapsaydın ya’ dememiştir.”³

Bu hadiseler günümüz insanı tarafından unutulmuş, “kendini başkasının yerine koyma” ya empatinin en mükemmel örnekleridir.

b-Hz. Peygamberin Sevgiyi İfade Etme Şekli

İnsan, evreni kuşatacak bir sevgi gücü ile yaratılmıştır. O, sevmeye ve sevilmeye muhtaçtır. Sağlıklı bir insan sevgi doludur; işini, aile fertlerini, tabiatı, yaptığı işi sever. Normal bir insan çöşkulu olduğu kadar öfke de duyar; kızar, üzülür. Bu, “gerçek hayatın” bir parçasıdır. O, duygularını olduğu gibi yansıtır. Duyguları ile sözleri ve fiilleri arasında bir tutarlılık vardır, olmalıdır.⁴

Acaba bir insan olarak Hz. Muhammed (a.s) sevgisini nasıl yansıtmıştır? Sevginin ifade edilme şekillerinden bir kısmına örnekler verelim.

Bir çocuk gördüğü zaman Peygamberimizin (a.s.m) mübarek yüzünü neşe ve sevinç kaplardı. Onu tutar, kollarının arasına alır, kucaklar, okşar, sever ve öperdi. Binekli bulunduğu zaman çocukları atın terkisine alır, gidecekleri yere kadar götürürdü. Çocuklarla arkadaşça

¹ Algül, age. 162

² Tirmizi, *Şemail*, s.57

³ Müslim, Fedail, 51; *Tecrid-i Sarib*, XII, 136

⁴ Peker, age. s. 19

konusur, anlayış seviyelerine göre sohbet eder, öğütler verirdi.

Peygamberimiz, kızı Fatıma'yı da çok severdi. Bir sefere çıkacağı zaman en son ona uğrar, dönüşünde ise en önce onun yanına giderdi.

Hz. Fatıma babasını ziyarete gittiğinde ise, Peygamberimiz sevgili kızını karşılamak için ayağa kalkar, alnından öper ve yanına oturması için buyur ederdi.

Peygamberimiz hiç şüphesiz torunları Hasan ve Hüseyin'i de çok severdi. Onları kucığına alır, omuzuna çıkarır, okşar, sırtında taşır, oyun oynar, isteklerini yerine getirirdi.

Bir gün Rasülüllah minberde hutbe okurken Hasan ve Hüseyin'in düşe kalka mescide girdiklerini gördü. Hutbesini yarıda keserek, onları aldı, bağrına bastı.

"Cenab-ı Hak, 'Mallarınız ve çocuklarınız sizin için birer imtihan vesilesidir' buyururken ne kadar doğru söylemiştir. Onları görünce dayanamadım" dedi ve sonra hutbeye devam etti.¹

Dinimiz, sevgiyi ailenin devamı için vazgeçilmez görmektedir. Bu amaçladır ki, çocuklarını helalinden kazanıp büyütme ve yetiştirme, Allah yolunda cihat etmekle eşdeğerdedir.² Bir babanın aile fertlerinin namus ve hayatını korumak için ölmesi manevi şehitlik³ olarak görülmüştür.

Efendimiz kız çocuklarını vahşice öldüren anne babaların bulunduğu bir dönemde, “iki veya üç kızını güzelce terbiye eden anne babaya cennete girme müjdesi” vermiştir.⁴ O, huşu ile kılınması konusunda bizzat ayetle emredilen namazda bile, çocukları ihmal etmemiş, onlara karşı hoşgörülü davranmayı elden bırakmamıştır.⁵

Günümüz psikoloji biliminin, sevgi'nin tezahürü olarak kabul ettiği kucaklama, öpme, şakalaşma, göğsünde uyutma, omuzuna bindirme gibi fiziki temasların Hz. Peygamber tarafından uygulandığını görmekteyiz. Bazı bölgelerimizde, dede ve nine yanında küçük çocukları kucaklama ve

¹ Buhari, *Sabih*, Edep, 19; Müslim, Tevbe, 17

² Taberani, *e'l-Mu'cemü'ssağir*, II, 60

³ Müslim, *Sabih*, İman, 226; Tirmizi, *Sünen*, Diyat, 22; Nesai, *Sünen*, Tahrim, 22-24)

⁴ İbn Mace *Sünen*, Edep, 3; Tirmizi, *Birr* 13; Ebu Davud, Edep, 130

⁵ Ay, M.Emin, Hz. Peygamber ve Çocuklar, Diyanet, Peygamberimiz Özel Sayısı, 2000 Ankara, s. 171-174

sevmenin ayıp sayıldığını biliyoruz. Kimi insanlar da sevgisini hissettirmenin, çocukları şımartacağı kuruntusu içindedir. Halbuki Peygamberimizin sevgiyi yaşama şekli oldukça fitri ve tabiidir.

c-Tevazu ve Nezaket Eğitimi

Nezaket ve letafette en güzel örnek şüphesiz alemlere rahmet olan Hz. Muhammed (a.s.m)’dir. Peygamberimiz, güler yüzlü, nazik ve kibar tabiatlı, ince ve hassas kalbliydi. Katı yürekli ve dar düşünceli değildi. Hiç kimseye karşı kaba davranmazdı, kaba davranan insanları da sevmezdi. Hiç kimseyi kırmaz ve utandırmaz, kimseye hakaret etmezdi. Başkalarının gizli hallerini araştırmazdı. Kendisine karşı yapılan haksızlıkları ise unuttur ve sahiplerini affederdi.¹

Bir defasında bir bedevi Hz.Peygamber namaz kılarken onun eteğinden çekip, “Bazı ihtiyaçlarım var, onları yerine getir. Sen namazı bitirene kadar unuturum” dedi. Bu bedevinin bir peygambere karşı oldukça kaba sayılacak davranışına, bakın, Hz.Peygamber nasıl bir karşılık verdi:

Hz. Peygamber namazı bıraktı, bedevinin isteklerini yerine getirdi, namazı sonra tamamladı².

“O vakit Allah'tan bir rahmet ile onlara yumuşak davrandın! Şayet sen, kaba, katı yürekli olsaydın, hiç şüphesiz, etrafından dağılıp giderlerdi.”³ ayeti, onun hareketlerinde açıkça görünürdü.

Hz. Peygamber yoksul ve düşkünlerin işlerini görünceye kadar onlarla yürümekten ve istedikleri yere gitmekten çekinmez; kaba yünden yapılmış elbiseler giyer ve kölelerin arpa ekmeğinden hazırladıkları davetlerine katılırdı. Hastaları ziyaret eder cenazelerde bulunurdu.

Kendisine bu tevazuu yakıştıramayan ve ortalıkta uygunsuz sözler sarfeden bir kadın, “Şuna bakın, kullar ve köleler gibi oturmuş et haşlaması yiyor“ diye Hz. Peygambere lâf attı. Hz. Peygamber, “Benden daha kul olan var mı” diye cevap verdi. Kadın, daha da ileri giderek, “Yiyor da bana vermiyor“ dedi. Bu sefer efendimiz, ağzındaki lokmayı

¹ Tirmizi'nin Şemâil'i ve Aliyyü'l-Karî'nin Şerh-i Şemâil'inden Kadı İyaz, *Şifa-i Şerif*, trc.: heyet, İstanbul, 1977, s. 117

² Kadı İyaz, age. s. 121; Sanay, Eyüp, *Gurbetçinin El Kitabı*, Ankara, 1998, s.228

³ Al-i İmran,159

çıkartıp kadına verdi. Kadın ondan sonra öyle haya sahibi bir kimse haline geldi ki daha ve kimseye ağır bir söz söylemez oldu.¹

Hz.Peygamber yaratılmışların en üstünü, makam ve mertebeye en yücesi olduğu ve Kur'ân-ı Kerimde Rabbi tarafından çeşitli defalar övüldüğü halde, hiçbir şekilde insanlar arasında Peygamberlik imtiyazını kullanmamış ve kendisini onlardan üstün göstermeye çalışmamıştır.

Bu üstün ahlâkî vasfını kendi aile fertleri arasında gösterdiği gibi, Sahabîleri içinde ve henüz İslâmiyeti kabul etmemiş kimseler arasında da göstermiştir. Böylece pek çok insanın hidayetine vesile olmuştur.

Cenab-ı Hak kendisini kral bir peygamber olmakla, kul bir peygamber olmak arasında serbest bıraktığında o, "kul bir peygamber" olmayı tercih etmiştir. Bunun üzerine İsrâfil Aleyhisselâm Peygamberimize, "Şüphesiz, Allah, tevazu gösterdiğin için o hasleti de sana vermiştir. Kıyamet gününde insanların efendisisin. Yeryüzü yarılıp kabrinden çıkacak ve ilk şefaata edecek olan da sensin" demiştir.

Peygamberimiz kibir işareti olan uzanarak yemek yemedi. Ve "Bir köle nasıl yemek yerse ben de öyle yemek yerim. Köle nasıl oturuyorsa ben de o biçimde otururum" diyordu.

Peygamberimiz çok defa elini öpmek isteyenleri ve kendisine aşırı derecede hürmette bulunanları da hoş karşılamazdı. Abdullah bin Cübeyr'in anlattığına göre, bir gün Peygamberimiz Ashabıyla birlikte yürüyerek bir yere gidiyorlardı. Hava çok sıcak olduğundan, Ashabdan birisi, elbisesini Peygamberimizin başının üzerine kaldırarak gölgelemek istedi. Peygamberimiz, "Bundan vazgeç. Ben ancak bir insanım" buyurdu ve elbiseyi alıp indirdi.

Kendisini görenlerin bir kral zannıyla çekinip titremelerini uygun bulmaz, onları teskin ederek rahatlatırdı.

O zamanki Arapların, insandan saymayıp hor gördükleri bir grup da kölelerdi. Onlarla oturmaz, birlikte yürümez, beraber yemek yemezlerdi. Bu kötü alışkanlığı da Peygamberimiz bizzat uygulamaları ile yıkmıştır.

¹ İbn Sa'd *Tabakat*, 1 / 95; el-Bidaye, c.VI, s. 45; Heysemi, *el-Bidaye*, IX, s.20; VI, 45'den Yesevizade, *Sevgi Peygamberi*, Ankara, 1996 s.149-150

d-Peygamberimizin Merhamet ve Şefkat Eğitimindeki Örnekliliği

Cenab-ı Hakkın Sevgili Resulüne, kendi ismi olan "Rahim" ve "Rauf" sıfatlarını vermesi, Peygamberimizin ne kadar merhametli ve şefkatli bir kalbe sahip olduğunu gösterir.

"And olsun, size içinizden bir Peygamber geldi ki, sıkıntıya uğramanız ona çok ağır ve güç gelir. Size çok düşkündür. Bütün mü'minlere merhametli ve esirgeyicidir."¹ ayeti bu gerçeği ifade eder.

İslâmın ilk devirlerinde Müslümanların çoğunu fakir, kimsesiz ve köleler teşkil ediyordu. Kureyşliler onları hor görüp aşağılarken, Peygamberimiz onları yanına almış, hak dini onların yardımıyla duyurmaya çalışmıştı. Peygamberimizin kalbine ve engin rahmetine en yakın olanlar, fakir ve kimsesiz insanlardı. Fakirlere, fakirliğin ezikliğin unutturacak şekilde yakınlık gösterirdi. O kendisi de hep sade yaşamayı tercih etmiştir. Dualarında da Allah'tan böyle bir hayât isterdi.²

"Allah'ım, beni fakir yaşat. Hayâtta fakir olarak ayrılayım. Beni mahşerde fakirler arasında hasret" diye dua ederdi.³

Hz. Âişe bunun sebebini sorunca şöyle açıkladı:

"Onlar, Cennete herkesten önce girecekler. Ey Âişe, yarım ölçek hurma da olsa fakiri boş çevirme. Fakirleri sev, onlara yakın ol ki, kıyamet gününde Allah da sana yakın olsun."

Müşriklerin "Allah'ın lütfuna mazhar olanlar bunlar mı?" diye hakir gördüğü kimseleri Peygamberimiz destekler, ilgi gösterirdi.

e- Sorumluluk Duygusunu Kazandırması

İnsan için gerçek sorumluluk hissini kazandıran vahy kurumu olmuştur. Çünkü insanın vazifeleri pek çoktur. Bu anlamda, dünyamızı şenlendiren bitki ve hayvanları korumak da görevimizdir. Hz. Peygamber "Yerdekilere merhamet edin ki göktekiler de size rahmet etsin" hadisi ile bize geniş bir vazifeler çerçevesi çizmiştir.

¹ Tevbe, 128

² Kadı İyaz, age., s. 120

³ Canan, *İbrahim, Kütüb-i Sitte Mubtasarı Tercüme ve Şerhi*, 17 / 568 hno.: 7252

Sorumluluğun güzel bir örneği de, “Allah’a ve Ahiret gününe inanan komşusuna eziyet etmesin”¹ hadisidir.

H.z.Peygamber”Allah’a yemin olsun ki, iman etmemiştir” buyurdu. Sahabiler, “Kim iman etmemiştir” Ya Rasulellah diye sordular. O, “Komşusunun şerrinden emin olmadığı kimse”² açıklamasını yaptılar. Ve bu hadisi açıklayan bir başka hadis de şu anlamdadır:

Müslüman diğer Müslümanların elinden ve dilinden zarar görmediği kimsedir.”³ “Komşusu aç iken (ona aldırmaksızın) karnını doyuran kimse mü’min değildir”⁴

Peygamber (a.s.m)’a “Falanca kadın geceyi ibadetle geçirir, gündüzleri oruç tutar, çalışır ve sadaka verir, bir de dili ile komşularına eziyet verir” dedi. H.z.Peygamber,

“O kadında hayır yoktur. O cehennemliktir” buyurdu.

Ashap, “Falanca kadın ise, farz namazlarını kılar, yağı alınmış peynirleri sadaka verir, hiç kimseye de eziyet vermez” dediler. Peygamber efendimiz,

“Bu kadın cennet ehliendir” müjdesini verdi.

Bir başka hadiste, “Hz. Cebrail bana komşu hakkında o kadar aralıksız tavsiyede bulundu ki, komşuyu komşuya varis kılacağını zannettim.” demiştir.⁵

Pegamberimiz, “Nefsin için sevdiğini insanlar için de sev ki (kâmil) mü'min olasın.” buyurmaktadır.⁶

Bir hadisten öğrendiğimize göre, “Susuzluktan kıvranan bir adam, kuyuya rastladı. İçine inip susuzluğunu giderdi. Yanıbaşında bir köpek vardı. O da susamış, susuzluktan nemli toprağı yalıyordu. Adam, tekrar kuyuya indi. Ayakkabısını su ile doldurup dişleriyle tutarak dışarı çıktı ve köpeğı suladı. Allah onun bu davranışından memnun kaldı ve günahlarını

¹ Buhari, es-*Sabib*, K.Edep, 31, VI, 78

² Buhari, age. K.Edep, 29, VII / 78

³ Buhari, age., K.İman, 4, I / 8

⁴ Ahlak Hadisleri, *Edebü'l-Mi'fred*, (Buhari) 1979, İstanbul, 1/122

⁵ Buhari, age., Edeb 28; Müslim, age., Birr 140, (2624); Ebu Davud, age., Edeb 132, (5151); Tirmizi, age., Birr, 28, (1943).

⁶ www.dinbilimleri.com Kütüb-ü Sitte-1 hno: 7257

affetti.”

Resülullah’ın yanındakilerden bazıları:

“Ey Allah’ın Resülü! Yani bize, hayvanlar (a yaptığımız iyilikler) için de ücret mi var?” dediler. Efendimiz,

“Evet! Her “yaş ciğer” (sahibi) için bir ücret vardır” buyurdu.¹

Hiz. Peygamber bir diğer hadisinde, “kedisini eve kapatan, onun ev dışındaki haşerelele bile beslenmesine izin vermeyen bir kadının,” bu merhametsiz ve bencil tutumu yüzünden cehennemlik olduğunu ifade etmiştir.²

B-Olumsuz Duyguları Mu’tedil Hale Getirmesi

a-Hiz.Peygamberin “Kıskançlık” Duygusunu Eğitimi

Kıskançlık yuvaları dağıtan, aile içi cinayetlerin işlenmesine sebep olan köklü bir problemdir. Peki, tarihi, sosyal, kültürel ve dini sebeplerle birden fazla hanımla evlenme durumunda olan Hiz. Peygamber, kadınların fitratlarında var olan kıskançlık duygusunu nasıl terbiye etti?

İki insan arasında ne zaman bir rekabet olsa birinin diğerini yenmeye çalışması insan tabiatında var olan bir durumdur. Onun hanımları da birer insandı; ve bir takım zaafı vardı. Efendimiz ortaya çıkan öfkeleri güzel tebessümü ile yatıştırır, anlaşmazlıkları dostluğa bağladı. Rasulü Allah’ın (a.s.m) eşleri arasındaki rekabet aslında başka insanların eşlerine göre daha keskindi. Çünkü onlar sıradan bir kişinin eşleri değillerdi. Hepsi de Allah’ın Rasülü olan bir kocanın sevgi ve teveccühünü kazanmak için yarışıyorlardı.

Hiz. Peygamber dileyseydi bu rekabeti kolaylıkla durdurur ve hanımlarından hiç birisi de asla böyle bir isteğe karşı koyamazdı. Fakat böyle bir emir vaki olmamış bu fitri durum Peygamberimizin itina ve dikkati ile dengelenmiştir.³

Efendimizin kıymetli eşleri arasında yaşanan duygusal gerginlikleri

¹ Buhâri, Şırb, 9, Vudu’, 33, Mezâlim, 23

² Buhâri, Bed’ü’l-Halk 17; Şırb 9, Enbiya 50; Müslim, Birr 151, (2242).

³ Kur’an, 33 / 36; Afzalu’r-Rahman, Encyclopaedia Of Seerah, (Siret Ansikpoledisi) trc.: Heyet, İstanbul, 1996, 2 / 142

nasıl dengede tuttuğuna, Safiye'nin Medine'ye ilk gelişinde Hz.Aişe ile Peygamberimiz arasında geçen konuşmayı bir örnek olarak sunabiliriz.

Safiye genç ve zarif bir kadındı. Peygamber (a.s)'ın hanımlarından bir çokları onu görmeye gittiler.

Aişe validemiz de çarşafını giyip onu görmeye gitti. Peygamberimiz dönerken yolda Aişe validemize sordu, “Aişe onu nasıl buldun?”

Aişe çok öfkeliydi, “Ben yahudi kadınlarından birini gördüm” dedi

Peygamber (a.s) “Öyle deme, çünkü Safiye İslâmla kucaklaştı ve imanında da samimidir” buyurdu.

Peygamberimizin, Aişe validemizin kadınlık tabiatından kaynaklanan bu tavrını hoş karşıladığı görülmektedir.

Genelde Peygamber eşleri arasında sevgi ve dostluk hakimdi. Zeynep binti Caş Peygamber ailesine katıldığı zaman Aişe validemiz onu hoşkulu şekilde kutladı. Münafıklar tarafından Aişe validemiz hakkında çıkarılan dedikodularda Hz. Zeyneb, Hz.Peygamber'in Aişe validemizle ilgili sorgulamasında, “Ben Aişe hakkında iyilikten başka bir şey bilmiyorum” cevabını verdi.

Fakat bu ortamın bazı zaafarla kesintiye uğradığı da görülmekteydi.

Bir defasında Zeynep, Safiyye'ye “Yahudinin kızı!” diye çıkışınca Hz. Peygamber öfkeleni, Zeyneb'le bir müddet konuşmadı. Sonunda Aişe validemiz araya girerek Zeyneb'in problemini Rasûlüllah'a arzetti dargınlık ortadan kalkmış oldu.¹

Peygamber eşleri arasında Aişe'nin apayrı bir yeri vardı. Hz.Aişe ile Rasûlüllah (a.s) arasındaki aile bağı, anlayış ve hürmet esası üzerine kurulmuştu. Aişe validemiz, zekası, anlayışı, kuvvetli hafızası, güzel konuşması, Kur'an-i Kerimi ve Hz. Peygamberin hadislerini en güzel şekilde anlamaya çalışması gibi sıfatları ile Hz. Peygamberin yanında müstesna bir mevkie sahipti. Aile hayatıyla ilgili meselelerin bir çoğu Peygamberimiz'den Hz. Aişe yoluyla öğrenilmiştir.

Hanımlarından sadece Aişe ile birlikte bulunduğu zaman vahy gelmesi, diğer hanımları tarafından Aişe (r.anha)'nın üstünlüğünü

¹ Afzalu'-r-Rahman, age. s.144

pekiştiren bir durum olarak yorumlanmıştır. Sahabiler Peygamberimize hediyelerini onun odasında sunardı.

Hz. Aişe de, Hz.Hatice dahil Rasülüllah’ı herkesten kıskandığını açıkca söylerdi.¹

Aslında Peygamberimizin eşlerini duygusal rekabete sevk eden Hz. Peygambere olan derin sevgileriydi.

Peygamber (a.s) sefere çıkarken hanımları arasında kura çekerdi. Bir seferinde de kura Hafsa ile Aişe’ye çıktı. Sefer sırasında Peygamberimiz, gece bir ara devesini Aişe’nin devesi yanına sürmüş, bir müddet onunla sohbet etmişti. Yolculuk bu minval üzere devam ederken Hafsa validemiz Aişe’ye develerini değiştirmeyi teklif etti. Belli ki, Hz. Peygamberin, Aişe’ye olan yakınlığına özenmişti. Hz. Aişe de bu teklifi kabul etti. Hz. Peygamber, Hafsa’nın sürdüğü Aişe’nin devesi yanına geldi.

Gece konakladıklarında Aişe validemiz Peygamber (a.s)’ın onun yanına gelmemesi yüzünden Hafsa’nın plânını anladı. Olaya üzüldü. Rasülüllah’a karşı mahcubiyetinden kendine kötülük etmeye kalkmış ve kendini ayıplamıştı.²

Hz.Peygamberin Aişe validemizle aralarında geçen bir konuşma da, Efendimizin onlara nasıl sabır ve nezaketle muamele ettiğinin bir örneği sayılır.

“Rasülüllah bana, “Ey Aişe benden memnun olduğun ve bana öfkeli olduğun zamanları pek iyi anlarım” dedi. Ben de “Ey Allah’ın Rasülü bunu nasıl bilirsin” diye sordum. Şöyle dedi:

“Benden razı olduğun ve bir şeyi inkar ederken, ‘Muhammedin Rabbi hakkı için’ dersin. Bana kırgın olduğunda ise, ‘İbrahim’in Rabbi hakkı için öyle degildir’ dersin.’

Hz. Aişe, diyor ki, “Evet öyledir ya Rasülellah. Fakat ben asabi iken yalnız sizin adanızı bırakırım, sevginizse gönlümde yaşar.”³

O’nun hânesinde, seviye ve durum itibariyle muhtelif kadınların bulunması bir zarurettir. Allah Rasûlü, sırf dinin hükümleri zayi olmasın

¹ Fayda, Mustafa, Hz. Aişe md. TDVİA., 2 / 202

² Afzalu’r-Rahman, age. s. 162-3

³ Afzalu’r-Rahman, age. s. 163

diye, 53 yaşından sonra birçok kadınla evlenmeye göğüs germiş ve bir ma'nâda fedakârlık göstermişti. Çünkü erkekler, her zaman mescitte oturup Efendimiz'i dinleyebiliyorlardı. Fakat kadınların, her an Allah Rasûlü'nü dinleme imkânları yoktu. İşte bu ihtiyaç kadınlara, onun hanımları yolu ile ulaştı.

Efendimizin incelik ve hikmeti sayesinde ki, bu hane, gelmiş-geçmiş hanelerin, kurulacak yuvaların en bahtıyarı ve en bereketlisiydi. Belki maddî açıdan dünyanın en fakir hanelerinden biriydi. Hz. Aişe validemizin bildirdiğine göre bazen "hanımlarının odalarında bir ay müddetle ateş yanmadığı olurdu. Bu esnada iki siyah hurma ve su ile beslenir; komşularından hediye edilen taze sütle yetinirlerdi."¹ Hanımlarına düşen yer ise sadece başlarını sokabilecekleri küçük birer oda veya daracık birer kulübeden ibaretti. Fakat bu bahtıyar kadınlar Allah Rasulüyle haftada bir-iki saat beraber olmayı, dünyanın her şeyine tercih ediyorlardı..

b- Kötülük, (Hayasızlık) Arzusunu Terbiye Etmesi

İnsanda akıl, öfke, şehvet gibi belirgin üç önemli duygu vardır. Her birinin ifrat, tefrit ve vasat dereceleri bulunur. Normal bir insan için bunların ilki aşırı, ikincisi de geri derecedir. Bu durumun orta hali ise iffettir. İffet, helâle arzu duyup haramdan kaçınmak demektir.

Hz. Muhammed iffette de zirve noktada idi. Gençlik çağında bile Muhammad (a.s.m) bir peygambere layık şekilde koruma altındaydı. ² Ancak bizler için arzuları itidal çizgisinde tutup meşru dairede kullanmak, takva zırhına bürünmek ve haya sahibi olmakla sağlanabilir.

İslam büyükleri hayayı namus ve iman delili; hayasızlığı da alçaklık ve namussuzluğun işareti kabul ederler.³

"Resülullah (a.s.m), "Haya imandandır. İman (sahibi) ise cennettir. Hayasızlık (ve bundan kaynaklanan kabalıklar,) cefa (eziyet, zulüm, haksızlık)dan bir parçadır. Cefa (eden de) cehennemdedir."⁴ buyurmuştur.

¹ Canan, K.S.M., 17 575 hno.: 7261

² Taberi, Tarih, 2 / 196

³ Erdem, *Hüsameddin, İslam Ablâk Felsefesi*, s.113

⁴ WWW.dinibilgiler.hotmail.com, K.Sitte, hno.: 7238

Efendimiz henüz haya ve iffet kavramına sahip olmayan bir gencin kötü fiil işleme arzusunu bakın nasıl terbiye ediyor:

Kureyş kabilesinden bir genç huzura gelir: “Ey Allah’ın elçisi! Zina etmeme izin ver” der. Sahabiler “Sus, sus!” diyerek gencin üzerine yürürler.

Hz. Peygamber delikanlıya, “Yanıma gel, otur” der.

“Söyle bakalım. Bir başkasının senin annenle zina etmesini ister misin?”

“Hayır istemem.”

Peygamber (a.s.m), “Zaten hiç kimse anneleriyle böyle bir işin yapılmasını istemez.”

“Bir başkasının senin kızınla zina yapmasına razı olurmusun?”

Hz.Peygamber sırasıyla hala ve teyzeyi de aynı şekilde sorar. Delikanlı sonunda,

“Hayır, canım sana feda olsun; razı olmam, Ya Rasülellah!” diye karşılık verir. Sordukları ve aldığı cevaplar karşısında delikanlının, ikna olduğuna kanaat getirdikten sonra, “Kendisiyle zina etmek istediği kişinin de başkalarının yakını bulunduğunu ve onların da böyle çirkin bir işe asla rıza göstermeyeceğini” söyler.

Ve elini, bu gencin omzuna koyarak,

“Allah’ım bu gencin günahını affet; kalbini temizle ve uzuvlarını günah işlemekten koru” diyerek duada bulunur.

Hadisi rivayet eden sahabînin bildirdiğine göre, bu Müslüman delikanlı, daha sonra kendini asla böyle çirkin bir duyguya teslim etmemiştir.¹

C-Mutluluk Duygularının Yaşanmasına İmkân Tanınması

a-Eğlenme Duygusuna Saygı

Eğlenme insan ruhunun bir ihtiyacıdır. Dinimizin, meşru çerçevede

¹ Kandemir, *Yaşar, Örneklerle İslam Ahlakı*, İstanbul, 1980

eğlenmeye izin verdiği bilinen bir gerçektir. Burada, Hz. Peygamberin ailede eğlenme duygusunu nasıl eğittiğine dair birkaç örnek vermeye çalışacağız.

Hz. Peygamber çocuklarla ilgilenmiş, şakalaşmış, onlara selam vermiş hal hatırlarını sormuş, kusurlarını hoş karşılamış, hasta olduklarında da ziyaretlerine gitmiştir.

Peygamberimiz küçükler kadar hanımlarının da eğlenme ve dinlenme arzularını dikkate almıştır. Hz. Aişe diyor ki: Habeşliler mescidin yanında oynuyorlardı. Rasûlullah (s.a.v.) bana perde oldu da onların oyunlarına bakıp seyrediyordum.¹

Hz. Validemizin vesilesi ile evlendirilen bir genç kız kocasına gönderilirken Peygamberimiz, “Kızla birlikte bir de çalgıcı gönderdiniz mi” diye sormuştur. Çevredekiler “Göndermedik” deyince Hz. Peygamber, “Ensar, aralarında gazel okuma adeti olan bir topluluktur. Keşke onlara ‘size geldik size geldik; size selam bize selam’ deyiverecek birisini göndermiş olsaydınız ”buyurmuş ve gazel okuyacak birinin gönderilmesini arzu etmiştir.²

Bir bayram günü Aişe validemiz Ensar’dan iki kızla def çalıp eğlenmişler, Rasûlullah da onları görmemek için yüzüne perde çekip sedire uzanmıştı. Hatta bu durumu haber alan Hz. Ebu Bekir (r.a) “Bir Peygamberin evinde böyle bir iş yapılır mı?” diye Hz. Aişeyi azarlamıştı.³ Peygamberimiz henüz genç yaşta evlendiği Hz. Aişe’nin bebeklerle oynamasına engel olmamıştır. Hatta beraber oynamak üzere yanına gelmek isteyen arkadaşlarına yardımcı oldu. Aişe validemize, bebekler vesilesiyle latifeler yaptığını, Hz. Aişe anlatmaktadır.⁴

Hz. Peygamber her akşam aile fertleriyle topluca biraraya gelir, o gece kimin yanında kalacaksa orada sohbet ederlerdi. Bu sohbetlerinde eşlerinin gönlünü hoş etmek için ibretli kıssalar anlattığı, herbirisine güldürücü şakalar yaptığı siyer kitaplarında geçmektedir.⁵

O, hanımlarının da bu duyguyu yaşamalarına izin vermekle, şaka ve latifede ölçüyü göstermiştir. Mesela bir defasında Hz. Aişe bulamaç

¹ Buhâri, age., Nikah, 83; Müslim, İldeyn, 17; Nesaî, Salâtü'l-İdeyn, 34, 35; Ahmed b Hanbel, VI, 84

² Canan, K.S.M., 17 / 203

³ Afzalu’r-Rahman, age. s. 166

⁴ Canan, İbrahim, Aile Reisi ve bir Baba Olarak Peygamberimiz, İstanbul, 1993 s.33

⁵ Canan, age., s. 31-32,

yemeği yapmış, yanında bulunan Sevede validemize “Buyur sen de ye“ diye ona da ikram eder. Hz. Sevede yemekten çekinince, Hz. Aişe, “Yemezsen yüzüne bulayacağım“ der. Sevede yememekte ısrar edince Hz. Aişe gerçekten Sevede'nin yüzüne bular.

Ortaya çıkan manzaraya Hz. Peygamber gülmüş ve Sevede'ye hitaben, “Ne duruyorsun sen de sürsen!“ deyince Sevede de ona sürer ve Hz. Peygamber de her ikisine de gülmüştür.¹

b-Cinsel Tatmin ve Evlilik Arzusu

Efendimizin evlilik çağındaki gençlerin duygularını dikkate almış ve evlenme çağındakilere gerekli yardımı yapmıştır.

Rasûlullâh (s.a.s.)'in hizmetinde bulunan Rebia adında bir genç vardı. Yaşı ilerlemişti. Peygamberimiz (s.a.s.) ona “Evlenmeyi düşünmüyor musun?” diye sordu. Rebia, “hayır” cevabını verdi. Hz. Peygamber (s.a.s.) tekrar sordu. Nihayet üçüncüde “Evlenmek istiyorum, emret, ne yapayım Yâ Rasûlullâh” dedi.

Hz. Peygamber (s.a.s.) onu, Ensar'dan bir kabileye yolladı, Peygamberimiz (s.a.s.)'in selâmını aktararak kızlarını istedi. Onlar da “Baş üstüne” dediler. Ancak Rebia yoksuldu; ev eşyası, mehir ve düğün yemeği için para lâzımdı. Hz. Peygamber (s.a.s.) derhâl ashabını harekete geçirdi. Hızlı bir yardımlaşma başlatıldı, biriken paralarla mehir olarak ziynet ve ev eşyası alındı. Böylece Peygamberimiz (s.a.s.)'in yakın ilgisi ile Rebia Hazretlerinin düğünü yapılmış ve yeni bir yuva kurulmuş oldu.²

Müslümanlar arasında Cüleybib denen bir şahıs vardı. Bu kişi, kadınların yanında dikkatsiz davranmakla tanınırdı, bu sebeple diğer Müslümanlar, ailelerini ondan sakındırırlardı.

Herkesin, cemiyetin dışına iter gibi davrandığı bu zâta da Hz. Peygamber (s.a.s.) sahip çıktı. Hz. Peygamber (a.s.) bizzat Ensar'dan bir aileye giderek kızlarını istedi. Kızı Efendimizin kendisine istediğini sanan aile büyükleri “memnuniyetle” dediler. Ancak Peygamberimiz (s.a.s.): “Cüleybib için” deyince vermekten kaçındılar. Annesinden konunun içyüzünü öğrenen kız ise “Rasûlullâh asla benim fenalığımı istemez” diyerek Cüleybib'e varmayı kabul etti ve nikâh kıyıldı, bir yuva kuruldu.

¹ Canan, age. s. 34

² Algül, age. 163

Söz konusu olan bu Cüleylib, Rasûlullâh (s.a.s.)’in da bulunduğu bir savaşta şehid düşmüştü. Görgü şahitleri: “Düşmandan yedi kişi öldürdü, sonra şehid düştü” dediler. Bunun üzerine Peygamberimiz (s.a.s.): “Cüleybib bendendir, ben de ondanım” buyurdu. Ve kendi elleriyle toprağa verdi. Rasûl-i Ekrem, genç yaşta dul kalan ve vaktiyle onun hatırını kırmayarak Cüleybib’le evlenmeyi kabul eden hanıma şöyle dua etti: “Allah’ım, ona hayırlar ver, hayatı boyunca hiç bir sıkıntı gösterme!”¹

c-Hz. Peygamber’in Mizaha Tavrı

Hiz. Peygamber (s.a.s.) dinî tefekküre engel teşkil eden, kindarlık ve çekememezlik doğuran, vakar ve ağırbaşlılığı gideren şakaları doğru bulmazdı. Bu tür sakıncalar taşımayanları ise kendisi yaptığı gibi ashabının da birbirine yapmasına mâni olmazdı.

Rasûl-i Ekrem (s.a.s.) yanına on yaşında bir çocuk iken gelen ve uzun süre terbiyesi altında kalan Enes b. Mâlik (r.a)’a “iki kulak sahibi” (Ya ze’l-üzüneyn) diyordu. Âlimler bu sözü Rasûlullâh (s.a.s.)’in; “Hz. Enes (r.a)i, konuşulmuş dikkatle dinlemeye, anlamaya özendirmek için yapılmış bir lâtife” olarak yorumlamışlardır.²

Yine Hz. Enes (r.a) nakleder: Çölden şehre geldikçe çiçek, meyve ve bitkilerden hediye getiren Zahir adlı kimseye Peygamberimiz (s.a.s.): “Zahir bizim badiyemiz (köylümüz)!” “Biz de onun şehriyiz!” diye takılırdı. Çünkü Peygamberimiz (s.a.s.) de çöle dönen Zahir’e şehir ürünlerinden alır verirdi.

Bir gün Zahir çölden gelmiş, pazarda mallarını satacak yer ararken Peygamberimiz (s.a.s.) takip etmiş ve onu arkasından yakalayıp elleriyle gözlerini kapatmıştı. Zahir: “Kimdir o?” derken, göz ucuyla süzünce Rasûlullâh (s.a.s.) olduğunu anlamıştı. Bu sırada Hz. Peygamber (s.a.s.) şaka ile: “Bu köleyi kim alacak?” diyor; Zahir: “Bana kimse kıymet biçmez Ya Rasûlullâh! Zira benim yüzüm çirkindir!” deyince Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurdu: “Ey Zahir, dıştan bakanlara göre öyle fazla kıymet biçilmezse de senin Allah katında değerin çok büyüktür.”³

¹ Algül. age. 164

² Algül, Hoca Raif Efendi, Muhtasar Şemâil-i Şerif, trc s. 172

³ İbn-i Kesir, Şemâil-i Resul mtc. Naim Erdoğan İst. 1938 s. 91

Bu misâllerden anlıyoruz ki, Hz. Peygamber (s.a.s.), bir pazarcı esnafı ve bir köylü de olsa dostlarıyla şakalaşıyor onların duygularını paylaşıyordu.

Bir gün Peygamberimiz (s.a.s.)’in huzuruna yaşlı bir kadın (Zübeyr b. El Avvam’ın annesi Safiyye) gelmiş ve: “Yâ Rasûlullâh, cennete girmem için Allah’a dua eder misin?” demişti. Peygamberimiz (s.a.s.) buna, şaka ile: “Yaşlılar cennete giremez” demişti. Kadın ağlayarak geri gider. Bu esnada Peygamberimiz (s.a.s.) orada bulunan sahâbilere: “Safiyye kadına haber verin, Cenâb-ı Hakk yaşlı kadınları 33 yaşına indirip gençlik hâlleriyle cennetine alacaktır!” buyurmuştur.¹

Bir defasında Hz. Ömer huzura girmek istediler. Bu esnada da Kureyş kabilesinden bir grup kadın Peygamberimizin yanındaydı. Bir kısmı lüzumsuz konuşuyor, seslerini yükseltiyordu. Ömer (r.a) içeri girer girmez, hepsi de oradan dağıldı, örtülerini daha dikkatlice üzerlerine aldılar. Bu durumu seyreden Peygamber efendimiz gülüyordu. Hz.Ömer Eefendimize niçin güldüğünü sorunca Rasûlullah da “Şu kadınlara hayret ediyorum. Senin sesini duyar duymaz gizlenmeye çalışıyorlar.” Hz.Ömer de ekledi, “Ya Rasulellah siz saygı gösterilmeye daha layıksınız.” Ve kadınlara dönerek şöyle seslendi:

“Ey nefislerinin düşmanları! Benden korkuyorsunuz da Rasûlullah (a.s.m)’dan korkmuyor musunuz?” Onlar da “Hz.Ömer’e “Sen Sertsin” diye cevap verdi. Peygamberimiz, “Doğru söylüyorlar Ya Ömer! Nefsim elinde olan Allah’a yemin ederim ki, şeytan seninle bir yolda yürürken karşılaşa korkusundan yolunu demiştir.”²

Sonuç

H.z.Peygamberin hayatından vermeye çalıştığımız örneklerden anlaşılmalıdır ki, Efendimiz (a.s.m) insanın fitri hallerine saygılı olmuş bunlar arasından günaha meyilli duyguları hilm ve teenni ile terbiye etmiş; kişileri bu duyguların olumsuz etkilerinden kurtarmayı başarmıştır. Onun örneklik yönü dikkate alındığı zaman Hz. Muhammed’in (a.s.m) sabır, metanet ve yumuşaklıkla muhataplarının duygularını ifade etmelerine imkan tanıdığı ve bu duyguları olumlu yönlerde kullanılmaya fırsat

¹ Gazalî, Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed, *el-İhya* 3 / 45

tanıldığı görülmektedir.

BİBLİOGRAFYA

Afzalu'r-Rahman, *Encyclopaedia Of Seerah, (Siret Ansiklopedisi)* trc.: Heyet, İstanbul, 1996, v.2

Ay, M.Emin, *Hz. Peygamber ve Çocuklar*, Diyanet drg., Peygamberimiz Özel Sayısı, 2000 Ankara

Algül, Hüseyin *Alemlere Rahmet, Hz. Muhammed (a.s.m)* htm. dosyası
Binbaşıoğlu, Cavit, *Eğitim Psikolojisi*, Ankara, 1995

Başaran, İ.Ethem, *Eğitim Psikolojisi (Modern Eğitimin Psikolojik Temelleri)* Ankara, 1978

Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâîl, *Sabîbu'l - Buhârî*, (ö.256) 4 mücellid. c.I-IX, Şerh ve thk.: Kasım eş- Şemâî er- Refâî, Dâru'l- Kalem, Beyrut, 1987/1407

Baymur, Feriha, *Genel Psikoloji*, İstanbul, 1985

Ahlak Hadisleri, *Edebü'l-Müfred*, (Buhari) 1979, İstanbul,

Canan, İbrahim, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı ve Tercümesi*, Ankara, 1993

Canan, İbrahim, *Aile Reisi ve bir Baba Olarak Peygamberimiz*, İstanbul, 1993

Gazalî, Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed, (ö.505/1111) *İhyâu Ulûmi'd-Din*, çvr: Ahmet Serdaroğlu, 3.bs. c. II ve IV, İstanbul, 1974

Erdem, Hüsameddin, *İslam Ahlâk Felsefesi*, Konya, 1998

Ebû Dâvud, Süleyman b. el - Eş'as, (v.h:258) *Sünen-ü Ebî Dâvud*, Tahk. Ahmed Said Ali, Kahire, 1952

Fayda, Mustafa, *Hz. Aişe md.* TDVİA, c.2

İbnu Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid, *Sünen-ü İbni Mâce*, c.I-II, Thk.Muhammed Fuat Abdulbâkî, Kahire, Mektebetü'l- İlmiyye, tsz.

Nesâî, Ebu Abdurrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb, *Sünenü'n - Nesâî*

bi Şerhi Celâleddin

Suyûtî ve Haşiyetü İmam-ı Sündî, c.I-VIII, Kahire, Thk:Hasan M. Mes’ud, Lübnan, tsz

Selçuk, Muallâ, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*, Ankara, 1990

Sanay, Eyüp, *Gurbetçinin El Kitabı*, Ankara, 1998

Koytak, Necla, *Duygu Okulu Olarak Aile, Diyanet* drg. Eylül, 2004

Kandemir, Yaşar, *Örneklerle İslam Ahlakı*, İstanbul, 1980

Kadı İyaz, *Şifa-i Şerif*, trc.: heyet, İstanbul, 1977

Müslim, Ebu’l Hüseyin Müslim b. Haccac, *Sahih-u Müslim*, c. I-V, Thk: M.Fuad Abdulbâkî, D.İhyâ-i Kütübî'l-Arabî, 1955 / 1374 bs.y.y.

Peker, Günseli, *Bionerjik Psikoterapi*, İstanbul, 1995

Tirmizî, Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Serve es- Sülemî, *Câmiu’s-Sahîb*, (Sünenü’t- Tirmizî) c. I-V, D.İhyâ-i Tûrâsil- Arabî, thk: İbrahim Atva İvaz, Beyrut, tsz.

www.dinibilgiler.hotmail.com

Faydalanılan Diğer Eserler:

Fromm, Erich, *Kendini Savunan İnsan*, trc. Necla Arat, İstanbul, 1994

Cüceloğlu, Doğan, *Yetişkin Çocuklar*, İstanbul, 2001

Hufi, Ahmed Muhammed, *Rasul ve Ahlak*, trc. Bedretti Çetiner / Yusuf Ertuğrul, İstanbul, 1988

Yılmaz, Musa Kazım, *Kur’an Ailesi*, Şanlıurfa, 1994

İslam’da İnsan Modeli ve Hz.Peygamber Örneği, Kutlu Doğum Haftası, 1993

Yesevizade, *Sevgi Peygamberi*, Ankara, 1996 s.149-150